

Materyalist Söylemden, Rahmani Söyleme: Medresetüzzehra

Mustafa Usta

Özet

Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri bilimin hızla ilerlediği bir süreçte Kur'an eczanesinden almış olduğu ilaçları asrın fehmine uygun olarak reçete hükmünde Risale-i Nur eserlerinde sunmuştur. Bu eserlerde fen ve din ilimlerinin imtizacına dikkat çekmiş ve bu manadaki fikirlerini Medresetüzzehra projesi ile kurumsallaştırmıştır. Materyalist ve pozitivist söylemlerin hız kazandığı ve zihinleri yaralayıp idlâl ederek bireyleri dalalete sürüklediği bir hengâmede rahmani bir söyleme kapı aralamış ve bilimi esma talimi şekline çevirecek öneri sunmuştur. Biz de bu çalışmamızda bu öneriyi irdelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler

Medresetüzzehra, Materyalizm, Bilim, Din, Dil, Esmâ Talimi

Reform hareketleri ile birlikte ortaya çıkan felsefi akımlar ve buna bağlı bilimsel gelişmelerde de görüleceği üzere tek bir yaratıcı inkâr ediliyor, varlığına şüphe ile bakılıyor, bunun yerine tabiattaki unsurlar tanrısallaştırılıyordu.

1. Avrupa'daki Bilimsel ve Felsefi Gelişmeler

Hıristiyanlık ilk olarak Roma topraklarında doğmuş ve Roma yönetimi tarafından önceleri kabul edilmemiş; ancak ilerleyen zamanlarda serbest bırakılıp nihai olarak da Roma'nın resmi dini haline gelmiştir. Sonraları ise kiliseye geniş ayrıcalıklar tanınmıştır. 9. yy'dan itibaren ise papalar krallara taç giydirmeye başladı. Bu da papaların siyasi olarak otorite haline geldiğinin en önemli göstergesi oldu.

Avrupa'daki bu durum daha sonra Kilise etrafında şekillenen yeni tartışmaların mevcudiyeti ile devam etmiştir. Örneğin 1231'de kurulan İngizisyon Mahkemeleri kiliseye karşı gelenlere ağır cezaların verildiği bir hüviyete bürünmüştür. Bu da kilise etrafında istibdata dayalı bir anlayışı netice vermiştir. Zira bu dönemde kıvılcımları atılan bilimsel gelişmelere kapalı kalan kilise, taassup içinde bir yaklaşım sergilemiştir.

Taklidin pederi ve siyasi istibdatın veledi olan ilmi istibdat, menşeyini taassuptan alarak 'aklı merkeze alan kutsalı reddeden' anlayışların ve fikirlerin doğmasına neden olmuştur. Baskıdan bunalan halkın büyük çoğunluğu da bu düşünelere taraftar olmuştur.

Aklı merkeze alan bu anlayış ise kutsala dair ne varsa reddetmeye başlamış ve bilimi inkâr üzerine teşekkül ettirmiştir. Zaten kilisenin bu tutumu itme kuvvetine bağlı olarak yenilikçileri eski Roma ve Yunan dönemi felsefi akımlarının ve dini inanışlarının kucağına atmıştır. Bu da 'şüpheciliği' doğurmuş, görünenin dışında her ne varsa red edilmesine neden olmuştur. Daha sonraları hümanizmin ortaya çıkışı Avrupa'daki bilimsel hareketlenmelerin temellerini atmıştır.

Hümanizmin İtalya'da ortaya çıkışı da tesadüfi değildir. Çünkü İtalyanlar kendilerini Eskiçağ Romasının mirasçısı olarak görüyorlardı. Tercüme faaliyetleri ile o döneme ait metinler hızla Latinceye çevrildi. Böylece alt zemin yapıldıktan sonra yaratıcıyı reddeden, insanı yaratıcı konumuna koyan hümanizm; artık Antik Roma dönemindeki değerlerin yeniden hâkim kılınması gerektiğine inanıyordu. Antik Roma'da ise Zeos, Jüpiter, Herat gibi birden çok tanrının varlığına inanılırdı. Yani o dönemde tabiat kuvvetlerinin birer tanrı olduğuna ve mevcudattaki pek çok unsurun bu tanrılara bağlı olduğuna inanılıyordu.

Reform hareketleri ile birlikte ortaya çıkan felsefi akımlar ve buna bağlı bilimsel gelişmelerde de görüleceği üzere tek bir yaratıcı inkâr ediliyor, varlığına şüphe ile bakılıyor, bunun yerine tabiattaki unsurlar tanrısallaştırılıyordu.

Nihayetsiz mucizeler ve hünerleri olan bir Zat kabul edilmediği için de kâinata işlenen şu nakışlar şuursuz sebeplere, kör tesadüflere, sağır tabiata verilerek adeta şu memleketin her bir taşı, her bir otu kısacası her bir şeyi yaratıcı konumuna oturtulmuştur. Bir yaratıcıyı reddetmeye bedel binler yaratıcıyı kabul etmek gibi son derece akıldan uzak bir yaklaşımın içine girilmiştir.

Şu görünen her şey Cenab-ı Hakka isnat edilmezse binler yaratıcının ispat edilmesi gerekir. Halbuki görüyoruz ki her bir zerrenin aynı zamanda bütün kâinata elini uzatmış ve tasarrufta bulunuyor olması muhaldir. Öyleyse şu görünen unsurlar yaratıcı olamaz; ancak birer perdedirler.

İnsanı kutsayan hümanizm, kendini beğenen ve yalnızca kendi bildiklerine itimat eden, vahy-i semaviyi dinlemeyen bir neslin yetişmesini arzu etmiştir. İşte enaniyetine itimat eden, gaffet karanlıklarına düşen ve dalalet karanlığına müptela olan bireyler dalâletalud malumat ve bilgilerle geçmiş zamanı büyük bir mezar hükmünde görüp yokluk olarak tevehhüm ediyor. Geleceği ise gayet fırtınalı ve tesadüfe bağlı vahşetgâh olarak düşünüyor. Hâkim-i Rahim'in birer musahhar memuru olan hadiseleri ve mevcudatı da zararlı bir canavar zannediyor. Depremlerin böyle tevehhüm edilmesi, kışa kara kış denmesi gibi birçok ifade bu düşüncenin yansımalarıdır. Hâlbuki Halık-ı kâinat kabul edilse, insanın firavuniyeti kırılıp kitabullahı dinlense bunun neticesi olarak da tüm bunlara iman nuru ile bakılsa ölüm dahi ebedi hayatın bir başlangıcı, saadet-i ebediyenin kapısı olarak görülecektir.

Ancak tüm bu vartalara rağmen, hakikat ortadayken 15-16. yy'da Rönesans ile birlikte hümanizm ve pozitif ilimler olarak adlandırılan, akli merkeze alan, vahyi kabul etmeyen bilimsel ve felsefi faaliyetler daha da hızlandı. 17-18. yy'a gelindiğinde ise 'aydınlanma felsefesi' ortaya çıktı. Aydınlanma felsefesi düşünürleri de evrenin yalnızca akıl aracılığıyla kavranabileceğini iddia ediyorlardı.

İ. Kant'a göre de aydınlanma, dine ve metafizik anlayışlara tamamen karşıydı. Akıl bütün inançları, kutsal metinleri ve kanunları yargılayabilirken, kendisi herhangi bir kriter tarafından asla yargılanamaz kabul edilmiştir (İmamoğlu, 2013: 33).

Tüm bunların en son durağı ise Materyalizm ve Pozitivizm olmuştur. Bu iki akımın kökleri de daha önce ifade ettiğimiz gibi Eski Yunan dönemindeki felsefi akımlara dayanıyordu. Bu dayanağın neticesi olarak da bilgi kutsanyor, kâinatdaki her unsur yaratıcı olarak addediliyordu.

Özellikle "Maddecilik, özdekçilik veya materyalizm, her şeyin *madde*den oluştuğunu ve bilinç de dâhil olmak üzere bütün görüngülerin madde etkileşimler sonucu oluştuğunu öne süren, a priori olan hiçbir metafiziksel kavramı kabul etmeyen felsefi kuramıdır. Maddeciler, varoluşun insan bilinci gibi maddi olmayan kavramlarla temellendirilmesine karşı çıkarlar. Onlara göre dış dünyanın gerçekliği sorgulanamaz ve insan da bu maddi dünyaya bağlıdır." (Wikipedia, 12.03.2017, <https://tr.wikipedia.org>). Materyalistler kâinatın ezeli ve ebedi olduğuna inanıyorlardı. Onlara göre maddenin yani görünenin dışında hiçbir şey yoktu!

Hâlbuki "madde ise hem faniye, hem zaile, hem muvakkat bir hayat-ı hayvanî olduğundan kıymeti hiç hükmündedir." (Sözler, s.: 495).

Öte yandan madde kendisine hizmet edilen bir şey değil ki her şey onunla açıklansın. Tam tersine madde hizmet edendir. Bediüzzaman Haz-

Aydınlanma, dine ve metafizik anlayışlara tamamen karşıydı. Akıl bütün inançları, kutsal metinleri ve kanunları yargılayabilirken, kendisi herhangi bir kriter tarafından asla yargılanamaz kabul edilmiştir.

*Sâni unutulsa,
yalnızca madde
kabul edilse
Sânia müteveccih
mânevî cihetler de
anlaşılmaz; âdetâ
baş aşağı düşer.
“O mânidar
âli sanatların
ve mânevî âli
nakışların çoğu
gizlenir; bakî
kalan ve göz ile
görülen bir kısım
ise, süflî esbâba ve
tabiata ve tesadüfe
verilip, nihayet
sukut eder.*

retlerine göre; madde, hayat hakikatinin tekâmülüne hizmet eder. Madde hayatın, ruhun ve şuurun gösterdiği yollarla hareket eder. Hem madde yarılmaya, erimeye, yırtılmaya hazır bir kabuktur, bir surettir (Bkz. Sözlür, s.: 826-827).

Bir anlamıyla Sani-i Zülcelal’i inkâr eden materyalistler, her şeyi sebepler tahtına oturtmaktadır. “Bir Vacibu’l-Vücutu kabul etmediklerinden, zerrat adedince batıl âliheleri (Batıl ilahları) kabul etmeğe mezheplerine göre muztar (mecbur) kalıyorlar.” (Sözlür, s.: 903).

Zaten Sâni unutulsa, yalnızca madde kabul edilse Sânia müteveccih mânevî cihetler de anlaşılmaz; âdetâ baş aşağı düşer. “O mânidar âli sanatların ve mânevî âli nakışların çoğu gizlenir; bakî kalan ve göz ile görülen bir kısmı ise, süflî esbâba ve tabiata ve tesadüfe verilip, nihayet sukut eder. Her biri birer parlak elmas iken, birer sönük şişe olurlar. Ehemmiyeti yalnız madde-i hayvaniyeye bakar. Maddenin gâyesi ve meyvesi ise, dediğimiz gibi, kısacık bir ömürde, hayvanâtın en âcizi ve en muhtacı ve en kederlisi olduğu bir halde, yalnız cüz’î bir hayat geçirmektir. Sonra tefessüh eder, gider. İşte küfür, böyle, mahiyet-i insaniyeyi yıkar; elmastan kömüre kalbeder.” (Sözlür, s.: 497).

Yine materyalizm ile büyük benzerlikler gösteren Pozitivizm A. Comte tarafından ortaya konulmuş, dilimize ‘olguculuk’ olarak geçmiştir. Bu görüşe göre bilimsel teoriler dinsel fikirlerden daha anlamlıdır. Çünkü onlara göre bilimsel teoriler; gezegenler, kuşlar gibi gözlemlenebilir varlıklara gönderme yaparken, din; Allah, hakikat ve ahlak gibi gözlemlenemez unsurlara gönderme yapar (Meyer, 2004: 158-159).

Yani bu yaklaşım da kâinatı kabul eder, lâkin kâinatı yaratan Sani-i Zülcelal’i kabul etmek istemez. Halbuki “adem-i rü’yet adem-i vücuda delâlet etmez; (yani) görünmemek, olmamaya hüccet olamaz.” (Sözlür, s.: 825).

Şu kâinattaki her şey O’nu gösteriyor. O’na işaret ediyor, O’na şahadet ediyor. Bütün bu şeylerin şahadeti nasıl tekzip edilebilir? Öyle ise bu yaklaşımı savunanlar bu kâinatı da inkâr etmelidirler. Âlem yok, memleket yok demeliler. Hatta ve hatta kendini de inkâr edip ortadan çıkmalılar yahut aklını başına almalılar.

Comte’a göre insanlık üç hal yarasını geçirir. Bunlar: teolojik dönem yani bir yaratıcıyı kabul etme, metafizik dönem yani soyut ölçüt ve değerlerin olduğu dönem, en son dönem ise pozitif düşünme şeklidir. Bu dönemde (haşa) yaratıcı kavramı yoktur, din yoktur, bunun yerine olguların yasaları vardır. İlk iki dönem ise (haşa) ilkeliktir yani ‘gericilik’tir!

Tüm bu tabloya baktığımızda ise aradan yüzyıllar geçmesine rağmen Antik Roma ve Yunan anlayışının felsefi akımların nezdinde tüm dünyada genel geçer bir kanunmuş gibi kabul ettirilmeye çalışıldığını görürüz. Hâlbuki bunlar felsefi akımdır, fikirleri de teoriden ibarettir.

Ne var ki; bu yüzyıldan itibaren natüralist ya da materyalist nedenlere dayanmayan bir hipotez, teorem ya da açıklama ‘bilimsel’ olarak nitelendi-

rilmemeye başlandı (Meyer, 2004: 108-109). Buna bağlı olarak da bilimsellik Allah'ı (cc) inkâr eden bir zemin üzerine kuruldu. Kullanılan dil de bu zemin üzerine teşekkül ettirildi. Yani bu bilim anlayışı sanatı inceliyor; ama sanatkarı görmezden geliyordu. Zira Demokritos'a dayanan anlayış sebebi ile bir yaratıcı ve o yaratıcının koyduğu kanunlar (haşa) yoktur! Bunun anlamı da şuydu: bilimsellikte dinin yeri yoktur, yaratıcısı yoktur! Bir yaratıcıya inananlar ise bunu bilimle karıştırmamalıdır; çünkü metafizik, bilim konusunu bile olmaz! Hem ayrıca metafiziğin bilimde ve buna bağlı olarak eğitimde kendine yer edinmesi de laikliğe aykırıdır!

Bu etkilere kapılan ve kutsal hakikatlerden uzaklaşan rasyonel aklın her şeye cevap bulma vaadine kapılan (güya) 'modern insan', bazı sorulara cevap bulmakta başarısız olmuş özellikle ruha dair, metafizik olarak da ifade edilen manevi bilgilere cevap vermekte yetersiz kalmıştır.¹ (Bugün hala bu suallere cevap verilememesi bunun bir kanıtıdır.)

Devrin karakteristik bir özelliği haline gelen maneviyattan kopuş; değer yitimi, yozlaşma ve adaletsizlik gibi toplum hayatındaki dengeleri bozan durumların ortaya çıkmasına neden olmuş, bu da dünyada cennet vaat eden akımın iflasını netice vermiştir.

Bilhassa "Necisin, nereden geliyorsun ve nereye gidiyorsun?" soruları ve bu soruların alt başlıklarına tatmin edici cevaplar verilememesi bu sefer de aklın yetersizliği sorununu gündeme getirmiştir. Bu ikilem arasında kalan bireyler ise kendilerini bir buhranın içerisinde bulmuştur.

2. Âlem-i İslam'a Avrupa'daki Felsefi Akımların Tesiri

Bu bölümde, bahsettiğimiz bu felsefi ve ideolojik gelişmelerin topraklarımızdaki tesirini irdelemeye çalışacağız. Bu hususta ise ilk göze çarpan bu felsefi akımların ilk olarak tercüme yoluyla yayılma alanı bulmuş olmasıdır.

Yurt dışına görevli ya da öğrenci olarak gönderilen düşünürler, etkiledikleri yabancı yazar ve aydınların eserlerini tercüme ederek fikir ve edebiyatımıza natüralizm, pozitivizm ve özellikle de materyalizm gibi fikir akımlarının girişine kapı aralamış, bundan sonra yapılan çalışmalara öncülük etmişlerdir (Köse, 2015: 40).

Bunların içinde Münif Paşa tarafından 1859'da yayınlanan *Muhaverat-ı Hikemiye*: Batı dillerinden çevrilen ilk felsefi eserlerdendir. Eser; Fénelon, Fontenelle ve Voltaire'den seçilmiş on bir diyalogun tercümesidir. Dikkat çeken ise eğitim ve aydınlanma üzerinde duruluyor oluşu ve boş inançlara karşı aklın üstünlüğü vurgusudur. (Bkz. Budak, 2008: 145).

Özellikle bu dönemde pozitivizm içerikli yapılan tercüme dikkat çekicidir. Zira bu dönemde Fransa ile yakın ilişkiler halinde oluşu, orada etkili olan pozitivizm gibi akımlardan aydın olarak nitelendirilen kes-

*Devrin
karakteristik
bir özelliği
haline gelen
maneviyattan
kopuş; değer
yitimi, yozlaşma
ve adaletsizlik
gibi toplum
hayatındaki
dengeleri bozan
durumların
ortaya çıkmasına
neden olmuş,
bu da dünyada
cennet vaat eden
akımın iflasını
netice vermiştir.*

1. Detaylı Bilgi İçin Bakınız: YILMAZ, E. Burcu, (2015), Pozitivist Akıl Algısının Osmanlı Modernleşmesine Tesiri Bağlamında Tanzimat Devri Şairinin Akılla İmtihani, Turkish Studies, Volume 10/8, s. 681-702

“İslam dininin bilimsel bir nitelik taşıdığı ifade eden Celal Nuri, İslam’ın ıslah edilmesiyle problemlerin bilim yardımıyla daha kolay çözülebileceğini savunmuştur.”

min etkilenmesini de kaçınılmaz kılmıştır. 1838’den itibaren modern okulların yaygınlık kazanması bu felsefi akımın eğitimin içine girmesini de kolaylaştırmıştır.

H. İbrahim Köse, İsmail Habib’den yapmış olduğu alıntıda şu bilgilere yer verir: 1913’de Memduh Süleyman Eduard Hartmann’dan *Darwinizm*’i, Ahmet Nebil-Baha Tefik Nietzsche’den *Nietzsche: Hayatı ve Felsefesi*’ni, 1914’te de Nahid Ernest Renan’dan *Hayat-ı Yesû* çevirmiştir (Köse, 2015: 42).

Bu çeviri faaliyetlerinin listesini arttırmak mümkündür. Burada şunu ifade etmeliyiz ki; bu çeviri faaliyetleri Osmanlı’nın ve Türkiye Cumhuriyeti’nin hızla Avrupaî felsefe akımlarının ve ideolojilerinin tesiri altına girmesine neden olmuştur. Döneme dair fikir ve görüşlere baktığımızda kasti olarak bu akımları topraklarımıza sokmaya çalışanlar olmakla birlikte daha çok kafası karışmış bir aydın kesim görmek mümkündür. Zira bir yandan Batı’daki bu akımlar ülkemize getirilmeye çalışılıyor, bir yandan da gelenekten bağlar koparılmak istenmiyordu. Hâlbuki bu iki unsur taban tabana zıttı. Aydın kesim buna çareler aramışsa da Ahmet Nebil, Rıza Tefik, Suphi Ethem, Memduh Süleyman, Abdullah Cevdet, Ahmet Rıza, Celal Nuri gibi isimlerin baskın materyalist ve pozitivist fikirleri toplumda travma oluşturmuştu.

“İslam dininin bilimsel bir nitelik taşıdığını ifade eden Celal Nuri, İslam’ın ıslah edilmesiyle problemlerin bilim yardımıyla daha kolay çözülebileceğini savunmuştur.” (Köse, 2015: 72). İşte tam bu noktada karşımıza ‘İslam dinin ıslah edilmesi’ gibi bir fikir çıkıyordu. Bu düşünce aslında dini yalnızca özel hayatta yaşanabilir kılmak istemenin bir sonucuydu. Geri kalan alanlarda ise materyalist ve pozitivist bilim hâkim kılınmak isteniyordu.

İttihat ve Terakki’nin başa geldiği dönemde ise İttihat ve Terakki’nin içinden bir kısmının pozitivistliği savunuyor oluşları bu akımın yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bilhassa da kurucularından olan Ahmed Rıza Bey, pozitivistliği topraklarımıza taşıyan isim olarak bilinir.

İttihat ve Terakki’nin isminin konulması esnasında da uzun münakaşalar olmuş; ancak en sonunda pozitivist Ahmed Rıza’nın Auguste Comte’tan ilham alarak teklif ettiği ‘Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti’ adı kabul edilmiştir.² Ahmed Rıza uzun yıllar Avrupa’da gazetecilik faaliyetlerinde bulduktan sonra Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte İstanbul’a dönmüş, önce mebus olmuş daha sonra da Meclis-i Mebusan’ın başkanı olmuştur (İA, t.y, <http://www.islamansiklopedisi.info>). Burada da bu akımın tesiri ile icraatlarda bulunmuştur.

Bu anlayış devamında ise ‘gerici’ kavramını ortaya çıkarmış ve geleneği savunanların üzerine yapıştırmıştır. Esasında bu görüş Comte’nin metafizik kavramını kullanmaya başlaması ve ardından yapmış olduğu insanlığın medeniyet sıralaması ile doğrudan ilintilidir. Ona göre insanlık üç hal yarasını geçirir.

2. Esasen Ahmed Rıza’nın kendi görüşlerini benimsemeyenlere karşı katı tavrı, laik ve pozitivist fikirleri, bazı yabancı çevrelerle kurduğu söylenen münasebetler, muhafazakâr Jön Türkler arasında –özellikle de Mizancı Murat gibi isimlerde– şiddetli tepkilere yol açmıştır. Bu da İttihat ve Terakki’nin içinde farklı görüşlerde bulunan grupların varlığını ortaya çıkarmaktadır.

Bunlar: Teolojik dönem yani bir yaratıcıyı kabul etme, metafizik dönem yani soyut ölçüt ve değerlerin olduğu dönem, en son dönem ise pozitif düşünme şeklidir. Bu dönemde (haşa) yaratıcı kavramı yoktur, din yoktur, bunun yerine olguların yasaları vardır. İlk iki dönem ise (haşa) ilkeliktir yani 'gericilik'tir.

Bu akımların tesiri ise cumhuriyet dönemine ve oradan da bugüne kadar gelmiştir. Zira eğitimde kullanılan dil bunun en belirgin örneğidir. Bu dil ve üsluba göre her olay ve durum sebepler tahtında açıklanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında ulus devlet anlayışı kapsamında ulusal bir kimlik oluşturulmaya çalışılmış, bir noktada İslam geleneğini içinde barındıran Osmanlı medeniyeti reddedilmiştir. Bunun bir neticesi olarak da laiklik ilkesi bağlamında dine sosyal ve siyasal alanda yer verilmiştir. Dönemin neşriyat organları incelendiği takdirde bu iddiamızın ne derece doğru olduğu da anlaşılacaktır.

"Bir kopuş olarak da ifade edebileceğimiz bu tutum, toplumu şekillendiren en önemli kimlik sağlayıcı olan geleneği 'sıfırlayarak' uzak geçmiş ile aidiyet bağı kurmaya yönelik bir planlama olarak görünmektedir." (Yıldırım-Şimşek, 2015: 325).

Bu dönem "Batılılaşma ve ulus - devletleşme hedeflerine ulaşmak için pozitivist temelli bir "dünya değiştirme" projesi ve muasır medeniyeti yakalama hedefi doğrultusunda akıl ve bilimin önderliğini temel referans (...) alan yeni bir toplum inşa girişimi olarak değerlendirilebilir." (Yıldırım-Şimşek, 2015:).

1931'de hazırlanan Tarih tezinde tabiatı anlamada aklın gücüne vurgu yapılırken kâinatın ezeli ve ebedi olduğu kabul edilmiş, görünenin dışındaki her şey ise insan uydurması olarak yorumlanmıştır (TTTH, 1931b: 23; Yıldırım-Şimşek, 2015: 330). Yani bir yönü ile şu kâinatın yaratıcısı da reddedilmiştir.

Yönünü Batı'ya dönmüş olan ülkemizin o dönemden bu döneme kadar materyalist ve pozitivist görüşlerin tesirinde kalmaya devam ettiği açıkça görülmektedir.

Bugün de bu sorunun azaldığını söylemek oldukça güçtür. Çünkü hâlâ eğitim sistemimiz üzerinde bu felsefi akımlar varlığını sürdürmektedir. Bu durum ise bizim zihinsel örgümüzü temelden sarsmaktadır. Zira bir yandan evde her şeyi Allah'ın (cc) yarattığı öğrenilirken diğer taraftan okulda her şeyin sebepler tahtında yaratıldığı öğretilmektedir. Bu paradoks içerisinde kalan toplumun %80'lik gibi bir kısmı ise mütehayyir kalmaktadır.

3. Çözüm Önerisi: Medresetüzzehra

Ortaçağ'da Avrupa karanlık bir dönem yaşarken Âlem-i İslam'da tam anlamıyla bir terakkiyat söz konusudur. Birçok fenni konuya Kur'an'ın pençesi ile bakılmaya çalışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında ulus devlet anlayışı kapsamında ulusal bir kimlik oluşturulmaya çalışılmış, bir noktada İslam geleneğini içinde barındıran Osmanlı medeniyeti reddedilmiştir.

Batıcılık ve Osmanlıcılık -asında bir yönü ile yenilikçiler ve gelenekçiler- denen iki grup ortaya çıkmış ve tartışmalar baş göstermiştir. Bilhassa eğitim alanındaki hızlı çöküş, medreselerin istenilen hüviyete bürünmemesi, modern mekteplerin yaygınlaşması sancuları daha da arttırmıştır.

Müslüman matematikçilerin geometriye Esmâ-i Hüsnâ'dan Adl ve Mukaddir isimlerinin birer tecellisi olarak bakmak suretiyle trigonometriyi icat ettikleri, sinüsü ilk defa kullandıkları, Cenab-ı Hak'ın Şafi isminin bir tecellisi nazarıyla da tıp alanında öncü çalışmalar yaptıkları -Mesela İbni Sina klasik tıp anlayışını yıkan büyük İslam bilginidir- göz önüne alındığında bu iddiamızın ne derece yerinde olduğu anlaşılacaktır.

Ancak Âlem-i İslam bu terakkiyatından sonra, önce duraklama sonra da gerileme yaşamıştır. Bu durumun başlıca sebepleri ise; istibdatın hâkimiyeti, ehil olmayan kimselerin usulsüzce makam alması, din ve bilimin bütün olarak ele alınmaması, iki ayrı olgu olarak düşünülmesi, Avrupa'daki materyalist gelişmelerle birlikte din ve bilimin çatıştığı düşüncesi, tahkik ruhunun yerine taklit ruhunun gelmesi, Batı medeniyetinin iyi yönleri yerine kötü yönlerinin alınmasıdır.

İşte böylesi bir dönemde Batıcılık ve Osmanlıcılık -asında bir yönü ile yenilikçiler ve gelenekçiler- denen iki grup ortaya çıkmış ve tartışmalar baş göstermiştir. Bilhassa eğitim alanındaki hızlı çöküş, medreselerin istenilen hüviyete bürünmemesi, modern mekteplerin yaygınlaşması sancuları daha da arttırmıştır. Bediüzzaman Said Nursî hazretleri ise bilim ve dini mezc ederek yeni bir görüş ortaya koymuştur.

Bu yaklaşım asrın fehmine uygun olarak niyet ve nazar kavramlarının açılımıyla toplumda barış ve kardeşliği sağlarken, mana-yı ismî ve mana-yı harfî kavramlarıyla da İslam toplumlarında bilime yönelik yeni bir bakış açısı getirmiştir. İşte Medresetüzzehra, bu görüş ve düşüncelerin kurumsallaştırılmış halidir.

Bediüzzaman, bu görüşlerini hayata geçirmek adına 1907'nin sonlarında II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet döneminde Sultan Reşad nezdinde ve son olarak da TBMM'de Medresetüzzehra'nın açılması için girişimlerde bulunmuştur. Ancak bütün çabalarına rağmen, Medresetüzzehra projesi gerçekleştirilememiş, o günden bugüne kadar da eğitimle ilgili yanlış uygulamaların açtığı manevi yara kanamaya devam etmiştir.

Bizler bu yazımızda bu projenin gerçekleştirilmesi gerektiğinin zarureti- ni nazarlara vermeye çalışacağız. Bu noktada da bilim ve şariat ilişkisine değinerek bilimin asıl mahiyetini ortaya koymaya çalışacak ve din ve fen ilimlerinin mezc edilip ona uygun bir üslubun kullanılması zarureti- ni irdeleyeceğiz.

3.1. Bilim, Din ve Şariat

Materyalist tesir ve dinde taassup içindeki yaklaşımların neticesi olarak bilim ve dinin iki ayrı olgu olduğu ve birbiri ile uyuşmadığı görüşü hâkim olmuştur. Bu anlamda da üç görüş ortaya çıkmıştır:

1. Bilim sosyal ve siyasal alanda hâkim olmalı, din ise yalnızca özel ve mümkünse içsel olarak yaşanmalı.
2. Din ve bilim birbiri ile çelişir. Din dogmadır ve bu modern dönemde artık dinin yerine bilim geçmiştir.

3. Bilim kâfir icadıdır. Bilginin kaynağı yalnız vahidir. Bu sebeple bilim ile ilgilenilmemelidir.

Burada her görüşü ayrı ayrı ele almak yerine genel düşüncemizi ifade ederek üç görüşün de yanlış olduğunu ortaya koymaya çalışacak ve Bediüzzaman Said Nursî Hazretlerinin görüşleri doğrultusunda dördüncü bir görüş olarak ortaya konan bilim ve dinin çatışmadığı ve sadece dar bir alana sıkıştırılmayacağı tezini izah edeceğiz.

Günümüzde “Din ve bilim çatışıyor.” yaygarasını koparanlar Ortaçağ Avrupası'nın karanlığını bütün dünyaya mal etmeye çalışıyorlar. “Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, bilim ve din iki tercih noktası değildir.” (Durgun, 2005: 261).

Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri ‘Muhakemât’ adlı eserinde kölenin efendisine, hizmetkârın reisine ve çocuğun babasına düşman ve muarız olmayacağını ifade ederek İslâmiyet’in fen ilimlerinin seyyidi ve pederi olduğunu söylemiş ve iddia edildiği gibi fen ilimleri ile İslam’ın birbirine zıt olmayacağını belirtmiştir.

Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri’nin fikirleri bu noktada aydınlatıcı mahiyettedir. Onun ortaya koyduğu kâinat tasavvurunda modern bilimin doğa tasavvuruyla birleşen hatta bire bir örtüşen kısımların olması mümkündür. Fakat unutulmamalıdır ki, Bediüzzaman Hazretleri daha baştan yönetsel olarak istikametindeki farklılığı ortaya koyar. Bilimden kalkarak dini değil; dinden kalkarak bilimi ve diğer akli çıkarımları konumlandırır. Bunu yaparken ne bilimi din adına yok sayar ne de dini bilimin insafına terk eder.” (Aslan, 2005: 26).

Bu noktada da bilime bakış açısı materyalist ve pozitivist olmasından ziyade dini merkeze alan bir yaklaşım halidir. İşte Medresetüzzehra’da bilime, şeriat ilişkisi bağlamında yaklaşmaktadır.

Bediüzzaman Said Nursî Hazretleri, şeriatı ikiye ayırır. Bunlardan birincisi Allah (cc)’in kelam sıfatından gelen ve insanlığın fillerinin düzeni ile ilgili kuralları içeren “teşriî şeriat”tır. Bu şeriat peygamberler vasıtası ile insanlığa getirilmiştir ve bu kurallara uymak beşerin vazifesidir. Bu kısım aynı zamanda bireylerin ve toplumun hayat düzenini sağlar.

İkincisi ise Allah (cc)’in irade ve kudret sıfatından gelen “teknî şeriat”tır. Yani kâinata konulmuş bütün kanunlardır. Bir diğer tabirle adettullahtır. Bu manada tabiat mezkûr manevî kanunlardan ibarettir. Bilim ise bu kanunlar üzerine çalışır. Teknî şeriatta ise iki kavram karşımıza çıkar: Biri kavanin; diğeri, kuva.

Kavanin şeriatın birer meselesidir, kanunudur. Kuva ise şeriatın birer hükmüdür, neticesidir. Bir örnek ile açıklayacak olursak: Yer çekimi bir kavanindir. Ağırılığı olan şeylerin düşmesi ise kuvadır. Kâinattaki tüm hadiseler bu teknî şeriat ile örülüdür.

Dolayısıyla bilimin inceleme alanı Cenab-ı Hakkın koymuş olduğu şeriatla bağlı olarak kavanin ve kuvadır. Ancak ortaya sebepler perdesi çekilerek imtihan sırrı konulmuştur. Bu sebeple günümüzde bilimin ilerlediği-

*Bediüzzaman
Hazretleri
bilimden kalkarak
dini değil;
dinden kalkarak
bilimi ve diğer
akli çıkarımları
konumlandırır.
Bunu yaparken
ne bilimi din
adına yok sayar
ne de dini bilimin
insafına terk
eder.”*

*Tabiat tab' edilen
manasındadır.
Yani bir eserin
basımıdır,
mühürdür,
damgadır. Geçmiş
bölümlerde ifade
ettiğimiz gibi
bu kâinat da
bir kitaptır ve
tab' edilmiştir.
Öyleyse bu
durum tab' eden
bir zatı zaruri
kılar.*

ni iddia edenler haklılardır; ancak bir hususu gözetmek kaydıyla. Eğer bilimin ilerlemesinden kasıt, sebeplerin yaratıcılığına dair verilerin ilerleyişi ise bu vahim bir hatadır.

Buna bağlı olarak Türk Dil Kurumu'nun da tanımladığı gibi tabiat "Kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen canlı ve cansız varlıkların hepsi" olarak algılanıyorsa bu da ayakları yeren basan bir tanımlama değildir.

Eğer gece ve gündüz misali hadiselerin yaratıcılığını sebeplere verirsek; sebepler hem yaratan hem de yaratılan olur. Bu ise en muhal durumlardan birisidir. Hâlbuki tabiat nakkaş değil, nakıştır; kudret değil şeriat-ı iradiyedir (Cenab-ı Hakkın iradesi ile oluşan kanunlardır).

Tabiat tab' edilen manasındadır. Yani bir eserin basımıdır, mühürdür, damgadır. Geçmiş bölümlerde ifade ettiğimiz gibi bu kâinat da bir kitaptır ve tab' edilmiştir. Öyleyse bu durum tab' eden bir zatı zaruri kılar.

Birbirinden uzaklıklarının rakamlarla bile ifadesi mümkün olmayan hadsiz gezegepleri, yıldızları aynı anda aynı tarzda icat eden ve onları idare eden, kendi tasarrufunda bulduran ve şu yeryüzünün doğusundan batısına kadar içinde bulundurduğu hadsiz çiçekleri yaratan ve aynı kanun ile yetiştiren Vahid ve Kadir olan Fail-i Zülcelal'dir.

Böylelerinin tabiat dedikleri şey ancak sanat olabilir, sanatkâr olamaz. Hüküm ve kanunlardır, hüküm veren olamaz. Bir şeriat-ı fitriyedir, şeriatı koyan kanun koyucu olamaz. Kanundur, kudret değildir, kadir olamaz (Bkz. Lema'alar, s.: 438).

Bu sebeple ilimin ilerlemesini ancak Cenab-ı Hakkın koyduğu kanunların anlaşılmasındaki ilerleme olarak yorumlayabiliriz. Zira sütü yapan inek değildir ve gece gündüzü yapan da Dünya ile Güneş değildir. Ancak ara vesilelerdir. Örneğin araba yapmak için bir insan çeşitli teknolojik aletler kullanır. Burada diyemez ki arabayı aletler yapmış. Belki demelidir ki; aletler arabanın yapımında kullanılmış.

İşte bu sebeple koyulan kanunlara hayranlıkla bakıp kanun koyucuyu görememeyi ilerlemek olarak yorumlamak eksik bir yorumdur. Zira kanunu bulduktan sonra asl olan kanun koyucuyu bulmaktır.

Hülasa, küçük çekirdeklerden muntazam ağaçların meydana gelmesi, gezegeplerin yörünge içinde hareket etmeleri, bütün canlıların hayat şartlarının ve rızıklarının mükemmelen tanzim ve tedbir edilmesi gibi işlerin hepsi, irade sıfatından gelen şeriatın meseleleri ve hükümleridir. Bilim dediğimiz şey de bu meselelerin ve hükümlerin incelenmesidir. Bediüzzaman Hazretleri bu görüşler doğrultusunda bilim algımızın ithal zihni yapı ile değil; İslam'ın öngördüğü şekli ile biçimlendirilmesini öngörmüştür. Böylelikle bu üniversitede okuyan talebeler, bu kanunların azametini bakarak sırr-ı vahdeti görececek, her birinin ilm-i ezeliye sahip bir yaratıcının sanatı olduğunu ve her birinin O'nun esmasının bir tecellisi olduğunu tefekkür edecektir.

3.2. Dinden Hareketle Bilim ve Söylem Değişikliği

Medresetüzzehra'nın en veciz tanımı şüphesiz Münazarat'da geçen şu ifadelerdir:

"Vıdanın ziyası, ulüm-u diniyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüpbe tevellüd eder." (Münazarat, s.: 305-306).

Dolayısıyla ikisi ayrıldığında yalnız fennî ilimler şüpheye, yalnız dini ilimler de taassuba sebebiyet verir. Ancak burada ifade edilen iki eş değer unsurun birleştirilmesi değildir. Bu ifadeden dinî ilimler ile modern bilimlerin yan yana okunduğu ya da öğrenildiği anlaşılmamalıdır. Bir diğer ifade ile bir yandan kelam, fıkıh; diğer taraftan şu anki hali ile devam eden fizik, matematik, coğrafya vb. öğrenimi değildir.

Bediüzzaman Said Nursi'nin ifade ettiği bu görüş mevcut modern ilimlerin ve din ilimlerinin öğrenilmesinden /öğretilmesinden farklıdır. O, köklü bir zihniyet ve terminoloji değişikliğinden bahseder. Onun ifade ettiği görüş fen ilimlerinin din ilimlerine göre yorumlanması, buna bağlı olarak öğrenilmesidir. Esbablarla örülü terim ve ifadelerin yerine faili ifade eden terim ve ifadelerin yer almasıdır.

Her bir şeyin hakikati Cenab-ı Hakkın bir ismine dayandığı gibi her bir ilim için de bu durum geçerlidir. Felsefe Hâkim isminin, tıp Şafi isminin, geometri ve matematik Mukaddir isminin birer tecellileridir. Pek çok perdeleri ve çeşit çeşit tecellileri bulunan o isme dayanmakla bu ilimler hakikat olur. Yoksa eksik bir gölgeden ibaret kalır.

Bu ifadelerden sonra şu sonuca ulaşabiliriz: Allah'ın hesabına kâinata bakıldığında her ne müşahede edilse ilim; esbab hesabına bakıldığında ise bir nevi cahilliktir (Mesnevi-i Nuriye, s.: 317). Bu yönüyle de tasavvur ettiğimiz bilim marifetullahın alt dalları mahiyetindedir ve bir yönü ile esma talimidir.

Metodolojik olarak Bediüzzaman Hazretleri'nin çıkış noktası bu yöndedir. Bilime de bu yönü ile bakmıştır. .

Tüm bu izahlardan sonra bizler bilimsel terminolojinin ve ifade tarzının değişmesi gerektiği kanısındayız. Bunun dünya genelinde olması murad edilmekle birlikte en azından İslam âleminde ve bilhassa Doğu'da uygulanabilirliği sağlanmalıdır. Müslümanlar materyalist yani şirk içerikli ifadelerden kurtarılmalıdır.

Medresetüzzehra'daki dil ve üslubu örnekle açmaya çalışacak olursak. Mesela mevcut bilim dilinde ve okullarda da kullanılan hali ile Güneş sistemi ve Dünya şu şekilde anlatılır:

"Güneş büyük bir ateş kütesidir. Bu ateş kütesinin etrafında 12 gezegen döner. Bu yönüyle de Güneş Dünya'yı ısıtır ve aydınlatır. Dünya'nın kendi etrafında dönmesi ile gece gündüz, Güneş etrafında dönmesi ile mevsimler olur..." Daha sonra da büyüklüğü ve mahiyeti hakkında bilgiler verilir ve ezberletirilir.

Bediüzzaman Said Nursi'nin ifade ettiği bu görüş mevcut modern ilimlerin ve din ilimlerinin öğrenilmesinden /öğretilmesinden farklıdır. O, köklü bir zihniyet ve terminoloji değişikliğinden bahseder.

Güneş'ten
bahsederken
Güneş için
mahiyetinden
bahsedilmemeli,
belki de nizamın
merkezi olması
hasebiyle
bir Sani'in
marifetiyle
olduğundan
bahsedilmelidir.

“Bu tarz ise müthiş bir hayretten başka ruha bir kemal-i ilmi vermiyor.” (Sözler, s.: 386). Adeta Dünya ve Güneş muktedir konumuna konarak izahlar yapılıyor. Her bir yaratılan unsur aynı zamanda yaratan konumuna konuyor. Bu noktada da sanatkarı da içine alan bir dil ve üslup kullanılması mecburiyeti ortaya çıkmaktadır.

Güneş'ten bahsederken Güneş için mahiyetinden bahsedilmemeli, belki de nizamın merkezi olması hasebiyle bir Sani'in marifetiyle olduğundan bahsedilmelidir. Bu sebeple de ifadelerin şu şekli ile olması önerilebilir³:

Evet, Güneş bir Kadir-i Zülcelal tarafından döndürülür. Bu dönmenin neticesinde gece-gündüz ve mevsimler yaratılır. Güneş, Cenab-ı Hakkın rahmetiyle musahhar bir lambadır ve izn-i ilahi ile insanlara ve Dünya'daki varlıklara hem ışık hem ısı verir.

Dünya'dan daha büyük olan Güneş'in “yanmasının devamı için, her gün küre-i arzın denizleri kadar gazyağı ve dağları kadar kömür veya bin arz kadar odun yığınları lâzımdır ki sönmesin.” (Asa-yı Musa, s.:43). Öyleyse onu ve onun gibi ulvî yıldızları gaz yağsız, odunsuz, kömürsüz yandıran ve söndürmeyen ve beraber ve büyük bir süratle gezdiren ve birbirine çarpırtmayan zatın nihayetsiz kudreti ve saltanatı vardır. Hakim-i Zülkemat hikmet ve iltizam ile Ay'ı Dünya'ya bağlamış, kudretinin azameti ve iltizamı ile de Dünya'yı Güneş'e rapt etmiştir.

Buradan da anlaşılacağı üzere günümüz Türkiye'deki bilim dilinde Güneş özne konumunda kullanılır. Örneğin verilen bilgilere göre Dünya'yı ısıtan ve aydınlatan Güneş'tir. Ancak yukarıda yaptığımız izahlarda Güneş master değildir yani bir işi yapan değildir. Aksine bir etki ile harekete geçendir, etkilenendir.

Bediüzzaman Hazretlerinin yaklaşımına göre Güneş özne konumundan nesne konumuna getirilerek bir araçsala dönüşür. Böylelikle edilgen yapıyla bir cümle ile izahı yapılır. Yahut da izn-i ilahi ile bir memur konumunda vazifeleri izah edilir.

Bu cümle yapısı ile bilim şekillenirken Esmâ temelli bir izah vardır. Bu izah farklı seviyelere göre farklı şekilde verilebilir ama ideal manaya ulaşıldığında doksan dokuz esmayı da tanıttırarak bir dilin kullanılması iktiza eder.

4. Sonuç

Bilgiyi yalnızca görünen âlem ile sınırlamak ve bir felsefi akıma (maddiyunluk) indirgemek eksik ve yanlış bir tutumdur. Bilim eşittir maddiyunluk algısının altındaki derinlikleri iyi irdelemek gerekir. Yaratıcıyı inkâr etmeye dayalı bir sistem genel geçer bir yasa olarak kabul edilemez. Zira Materyalist ve pozitivist söylemler zihinleri yaralayıp idlâl ederek bireyleri dalaletle sürüklemektedir.

Bilim, rahmani bir söylemle marifetullahı çevrildiği vakit hakiki mana-

3. Önerimiz tefekkürî boyutun öne çıkarılmış hali ile. Tabii ki eğitim kurumlarında yahut kitaplarda seviye ve amaca göre daha basit ya da ağır üslup kullanılabilir.

sını kazanır. Sanattan Sanatkâra ulaşıldığında bilimsel gelişmeler tam manası ile vücut bulacaktır. Bu ise yalnızca bilimsel bir terakkiyi değil; aynı zamanda insan olmanın asıl mahiyeti olan Allah'ı (cc) tanıma ve buna bağlı ahlaksal edinimleri kazanmayı netice verecek, bir yönüyle de toplumsal düzenin inşasında önemli bir adım olacaktır. Zira bilim kuru dal çubukları olmaktan çıkıp muhabbete gark olmuş muazzam bir sistemi anlama ve anlatma şekline dönecek, insandaki ilgi ve alakayı daha da arttıracaktır. Bu ise insanlığın en önemli meselesi olan rıza-yı ilahiyi kazanma ve dünya hayatından sonra cennete gitme yolunda en önemli adım olacaktır. Böylece bilim şirke cehenneme değil; marifetullahla cennete götüren bir vasıta konumuna gelecektir.

Summary

Bediüzzaman Said Nursî presented the medicines he received from the Qur'an's pharmacy in the Risale-i Nur works in a time of rapid scientific progress in accordance with the sense of the age. In these works, he attracted attention to consistency of science and religion and institutionalized his ideas in this manuscript through the Medresetuzzehra Project. In the times that the materialist and positivist rhetoric deviated and wounded the minds and drove the individuals into unbelief; he offered to understand the science as Divine Names of Allah. In this study, we will try to examine this offer.

Keywords: Medresetuzzehra, Materialism, Science, Religion, Language, Teaching the Divine Names of Allah

Kaynakça

- Bediüzzaman Said Nursî, (2007), Münazarat, (5. Baskı), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
- Bediüzzaman Said Nursî, (2010), Asa-yı Musa, (6. Baskı), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
- Bediüzzaman Said Nursî, (2010), Lem'alar, (6. Baskı), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
- Bediüzzaman Said Nursî, (2010), Mesnevi-yi Nuriye, (6. Baskı), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
- Bediüzzaman Said Nursî, (2010), Sözler, (6. Baskı), Yeni Asya Neşriyat, İstanbul
- BUDAK, Ali, 2008, Batılılaşma ve Türk Edebiyatı Lale Devrinden Tanzimat'a Yenileşme, Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım, İstanbul
- KÖSE, H. İbrahim, (2015), Tanzimat'tan Cumhuriyete Materyalizm Tartışmaları Bağlamında Din Bilim İlişkisi, Atatürk Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü /Felsefe ve Din Bilimleri ABD /Yüksek Lisans Tezi, Erzurum

İMAMOĞLU, Tuncay, 2013, Modern Batı Düşüncesinin Felsefi Temelleri, İz Yayıncılık, İstanbul
MEYER, Stephen, 2004, Evreninin Bilinmeyen Tarihi -Tasarım, Çev.: Orhan Düz, Gelenek Yayınları, İstanbul
WKP, (12 Mart 2017), Materyalizm, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Materyalizm>, 06.12.2017
YILDIRIM, Tercan-ŞİMŞEK, Ahmet, 2015, Erken Cumhuriyet Dönemi Lise Tarih Ders Kitaplarında Din Anlatısı, Cilt: 40, Sayı: 179, Sayfa: 323-340
YILMAZ, E. Burcu, (2015), Pozitivist Akıl Algısının Osmanlı Modernleşmesine Tesiri Bağlamında Tanzimat Devri Şairinin Akılla İmtihanı, Turkish Studies, Volume 10/8

